

Приказ

УДК: 811.163.41'367.625(049.32)

811.163.41'373.611(049.32)

doi: 10.5937/zrffp54-50411

МОНОГРАФИЈА МИЛИЦЕ СТОЈАНОВИЋ ГЛАГОЛИ СА ВИШЕ ПРЕФИКСА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

(Милица Стојановић, *Глаголи са више префикса у српском језику*,
Монографије 36, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2023, 380 стр.)

Стефан М. СТЕПАНОВИЋ¹

Институт за српски језик САНУ

Београд (Србија)

¹ stefan.stepanovic@isj.sanu.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-0344-8703>

Примљен: 12. 4. 2024.

Прихваћен: 17. 6. 2024.

МОНОГРАФИЈА МИЛИЦЕ СТОЈАНОВИЋ ГЛАГОЛИ СА ВИШЕ ПРЕФИКСА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ²

У оквиру едиције „Монографије”, најзначајније лингвистичке едиције у Србији данас, коју издаје Институт за српски језик САНУ, прошле године објављена је студија *Глаголи са више префикса у српском језику*. Ова књига дело је Милице Стојановић, научног сарадника и лексикографа из Института за српски језик САНУ, и представља прерађену верзију докторске дисертације *Полипрефиксирани глаголи у српском језику*, одбрањене на Филолошком факултету у Београду. Такође, поглавље о семантици префикса *до-* као првог у низу у двопрефиксираним глаголима, поглавље о редупликацији глаголског префикса *по-*, као и поглавље о утицају полипрефиксације на синтаксичке одлике глагола, настали су на основу измењених и допуњених већ публикованих радова.

Ова монографија се састоји из 10 целина: 1. „Уводне напомене” (стр. 11–17); 2. „О префиксацији и полипрефиксацији глагола” (стр. 19–72); 3. „Полипрефиксирани глаголи – творбени аспект” (стр. 73–91); 4. „Значења префикса у оквиру префиксираних и полипрефиксираних глагола” (стр. 93–162); 5. „Односи између префикса у полипрефиксираним глаголима” (стр. 163–204); 6. „Однос полипрефиксације и акционалности” (стр. 205–283); 7. „Утицај полипрефиксације на вид глагола” (стр. 285–305); 8. „Утицај полипрефиксације на синтаксичке одлике глагола” (стр. 307–310); 9. „Лексикографска обрада полипрефиксираних глагола” (стр. 311–315); 10. „Закључак” (стр. 317–330). После набројаних поглавља на крају књиге следи табела која показује број комбинација префикса у полипрефиксираним глаголима, „Цитирана литература” (стр. 331–344), резимеи на енглеском (стр. 345–346) и руском језику (стр. 347–348), као и три регистра: регистар анализираних полипрефиксираних глагола (стр. 349–374 стр.), предметни (стр. 375–376) и именски регистар (стр. 377–380).

² Приказ је финансирало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-66/2024-03/200174 од 5. фебруара 2024. године, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

У уводном поглављу се одређују предмет и циљеви истраживања, те дају информације о грађи и њеним изворима, као и опште термилошке и методолошке напомене о истраживању.

У другом поглављу ауторка се бави дефинисањем префикса, наводи који то префикси учествују у префиксацији глагола, те је битно истаћи да се префикси *o-* и *od-* посматрају као два префикса, што није увек био случај у нашој лингвистици. Даље, истичу се граматичка и семантичка функција префикса. Наравно да је за ову монографију једно од средишњих и најбитнијих места и то како ауторка дефинише централни термин. Под полипрефиксираним глаголом³ подразумева глагол у чијој се морфолошкој структури, синхроно гледано, уочавају најмање два префикса, која су додата постепено један за другим, и посебно истиче да други додати префикс може имати и граматичку и лексичку функцију, што први несумњиво има. Осим тога, указује се на то да је важна одлика другог префикса и његова стилска функција – да преноси глагол из неутралног регистра у стилски обојен регистар. Што се тиче броја префикса у оквиру једног глагола, увидело се да су најбројнији глаголи са два префикса, док су глаголи са три префикса веома ретки, а глаголи са више од три префикса не срећу се у комуникацији и изражавају само језички потенцијал.

Треће поглавље се бави творбеним аспектом полипрефиксације. Префикси су, према продуктивности, подељени у четири групе. Закључује се да је у творби полипрефиксираних глагола у српском језику најфреквентнији префикс *йo-*, што се подудара са ситуацијом и у осталим словенским језицима. Истиче се и то да је приликом творбе полипрефиксираних глагола важно да постоји творбена мотивисаност на сваком степену творбе, те да двопрефиксирани глаголи настају префиксацијом монопрефиксираних глагола, при чему се добија нова глаголска јединица сложеније морфолошке структуре и промењене семантике, условљене семантиком конкретних јединица од којих је глагол настао. Ради свеобухватног приказа глагола са више префикса, ауторка обраћа пажњу и на глаголе настале помоћу комплекса префикса. То су глаголи којима су оба префикса истовремено додата, при чему се добија лексичка јединица немотивисаног значења.

Четврто, централно поглавље почиње представљањем значења префикса⁴ у монопрефиксираним глаголима према литератури, после чега су представљена значења префикса⁴ у двопрефиксираним и тропрефиксираним глаголима (ако се срећу у њиховој творби). Посебна пажња посвећена је

³ Што се тиче централног термина, констатујемо да кроз читаву монографију срећемо доследну употребу термина „полипрефиксирани глагол”, иако је потпуно легитиман и термин „полипрефигирани глагол”, који се овде не користи, а приметно је да га је ауторка користила у неким својим радовима раније, као и у докторској дисертацији.

просторним значењима префикса у двопрефиксираним глаголима будући да се у литератури обично истиче да глаголи са више префикса не могу имати просторно значење. Ауторка запажа да се са повећањем нивоа префиксације смањује број значења префикса, редукују се, такође, и значења мотивног глагола, а смањује се и избор могућих префикса који учествују у даљим префиксацијама. Истиче се да полипрефиксирани глаголи најчешће имају једно или два значења, што се објашњава тиме да мотивни глаголи не учествују целом својом структуром у полипрефиксацији, већ најчешће само својим основним значењем. Тропрефиксирани глаголи најчешће су моносемантични.

Парадигматске везе префикса и синтагматски односи између префикса у једном глаголу (што се огледа у појави синонимије, антонимије, поновљене употребе истог префикса, префиксалног обрта) представљени су у петом поглављу. Што се тиче синонимије, истиче се да се приликом прве префиксације синонимни префикси чешће додају истој основи и образују синонимне лексеме, док приликом друге префиксације долази до синонимије у оквиру одређене акционалне класе, јер се префикси додају различитим глаголским основама. Издвајају се полипрефиксирани антонимни глаголи различитих корена и глаголи различитих префикса (што се односи на први или други префикс). Истиче се и да поновљена употреба афикса није карактеристична у творби речи српског језика и да се среће на периферији језичког система. Указује се и на врло занимљиву појаву префиксалног обрта – када се два префикса могу јавити у различитом редоследу (*дојринети* – *јридонети*). Битно је истаћи ауторкин став, поводом неких изнетих мишљења о плеонастичкој улози префикса, да полипрефиксирани глаголи могу функционисати као конкурентске јединице монопрефиксираним и да се о плеонастичкој употреби префикса може говорити искључиво са граматичке или семантичке стране, док са стилске и прагматичке стране ови префикси нису плеонастички, јер богате садржај глагола, а доприносе и сликовитости и експресивности израза.

У наредном, шестом поглављу семантичка својства другог додатог префикса анализирана су у вези са аспектуалном карактеризацијом глагола. Глаголи су приказани кроз четири акционална комплекса: комплекс фазних значења (обухвата значења почетности, интратерминалности и завршености са својим подзначењима), комплекс детерминативних значења (обухвата делимитативне и пердуративне модификације), комплекс плуралних (у ауторкином корпусу односи се само на дистрибутивност и кумулативност) и комплекс градуелних значења (обухвата квантификацију према степену испољености обележја процесуалне ситуације). На крају се указује на важност приказивања акционалних класа глагола приликом проучавања полипрефиксираних глагола, пошто други додати префикс најчешће утиче на промену акционалног значења глагола.

Седмо поглавље доноси анализу односа вида глагола и полипрефиксације. У вези са утицајем полипрефиксације на вид глагола указује се на постојање два модела – у првом је крајњи глагол свршеног вида, а у другом несвршеног; као важно се истиче да вид глагола зависи од тога ког је типа последња додата морфема – свршеног је вида ако је то префикс, а несвршеног ако је то суфикс. Видимо да се свршени полипрефиксирани глаголи добијају на два начина: први, када се основи дода префикс, после чега тако префиксирани глагол свршеног вида пролази кроз још једну префиксацију и добија се опет глагол свршеног вида; други начин се огледа у додавању суфикса за секундарну имперфективизацију после прве префиксације, после чега се додаје префикс. Истиче се да су несвршени полипрефиксирани глаголи могли настати само имперфективизацијом двоструко префиксираних свршених глагола, а ауторка и њих посматра као полипрефиксираних, напомињући да се они могу посматрати и као суфиксирани глаголи чија је мотивна реч двопрефиксирани глагол. Такође, указано је и на то да су тропрефиксирани глаголи најчешће свршеног вида и најчешће настају додавањем трећег префикса на већ свршени двопрефиксирани глагол (ретко додавањем трећег префикса на несвршени глагол који је после друге префиксације прошао процес секундарне имперфективизације). Ауторка, такође, покушава да уочи и извесна ограничења у дистрибуцији другог додатог префикса и правилности у његовом појављивању.

У осмом поглављу испитује се утицај другог додатог префикса на синтаксичке одлике глагола, тј. да ли други додати префикс има могућност да изазове промене синтаксичких одлика глагола. Показало се да не утиче на прелазност глагола; дакле, од непрелазног глагола не може се добити прелазан додавањем другог префикса. Синтаксичке промене које настају додавањем другог префикса тичу се пре свега промене у валенци глагола – у захтевању одређених допуна. Све у свему, закључује се да је утицај другог префикса на синтаксичку структуру глагола слаб, што се у литератури наводи као очекивана појава.

Девето поглавље је посвећено обради полипрефиксираних глагола са лексикографског аспекта. Представљају се лексикографски поступци који су коришћени приликом обраде оваквих глагола у *Речнику САНУ*. Примећује се да се, очекивано, полипрефиксирани глаголи дефинишу према глаголима од којих су и настали, а већина дефиниција је аналитичка, дводелна, где се у једном делу истиче припадност полипрефиксираних глагола акционалној класи, док се у другом делу наводи семантички садржај мотивног глагола. Констатује се да су синонимске дефиниције честе у дефинисању ових глагола, а најчешћи синоними заправо су мотивни глаголи. Описне дефиниције су најмање заступљене као поступак дефинисања полипрефиксираних глагола, а, наравно, срећу се и упућивачке, као незаобилазан лексикографски поступак у *Речнику САНУ*, и јасно је да

су такви глаголи нестандартни или мање фреквентни. На крају, истиче се да се полипрефиксирани глаголи могу наћи и као део фразеологизама, али то је ретка појава, и такви фразеологизми само су морфолошке варијанте примарних фразеологизама, који садрже монопрефиксирани глаголе.

Монографија *Глаголи са више префикса у српском језику* захваљујући свом лингвистички мултидисциплинарном карактеру има велику вредност и значајан допринос за српску лингвистику. Значај монографије лежи и у коришћењу резултата разних славистичких истраживања, те треба истаћи да ће ова монографија бити незаобилазна у будућим истраживањима сродних тема, било у србистичким оквирима, било, шире, у славистичким истраживањима. Желимо посебно да нагласимо, што нас као лексикографа највише и занима, значај и помоћ монографије за даљу лексикографску обраду полипрефиксираних глагола, у шта смо имали прилике да се уверимо на конкретном примеру из наше секције коју обрађујемо у оквиру *Речника САНУ*.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).